Wonen, Denken, Niet-bouwen

Wonen, Denken, Niet-bouwen

Dit vlugschrift werd opgemaakt door RE-ST (Antwerpen, BE).

7 september 2025

Beeld in de tuin van De Uil ©RE-ST

Inhoud

	Aanhef	*5*
I	Over wonen, denken en niet-bouwen	*11*
II	Over de schoonheid van het wonen	*21*
III	Over de behoeften van het wonen	*31*
IV	Over de degelijkheid van het wonen	39
	Uitleiding	49

Aanhef

[1] RE-ST, *Zwerfruimte. Over on(der)benutting van ruimte*, BWMSTR Label 015, 2022. De term zwerfruimte verwijst naar onderbenutte plekken die tussen bestemming en onbestemming zweven, en werd gedefinieerd door RE-ST in hun vlugschrift over ruimtelijke overmaat.

[2] Kristof Heylen, *Woonsubsidies in Vlaanderen – Verdelingsanalyse voor 2018 en evolutie sinds 2008*, Steunpunt Wonen, 2020.

Dit vlugschrift is een uitleiding na een bijzondere samenwerking met Marc Massa en Roger Liekens, eigenaars en huidige bewoners van woning De Uil in Temse. De Uil, gebouwd in 1925, is de voormalige atelierwoning van Karel Aubroeck (1894-1986), een Vlaams expressionistisch beeldhouwer en schilder. De Uil is een schoolvoorbeeld van een erfgoedwaardige art deco woning die door Aubroeck zelf uitgebreid werd met een galerij en atelierruimte. Marc en Roger contacteerden RE-ST met een zwerfruimteschaamte.[1] Na de stopzetting van hun interieurpraktijk is er een groot bewustzijn over de huidige onderbenutting van de aanwezige ruimte. Door hun gevorderde leeftijd staat ook het beheer en onderhoud van de woning onder druk. Kunnen we nog verder wonen in De Uil? Moeten we de aanwezige zwerfruimte activeren? Moeten we afscheid nemen van De Uil? Hoe zal de woning gebruikt worden in de toekomst?

Het verhaal leest als een generieke kwestie en een veel voorkomende situatie in Europa. Vandaag is 66% van ons woonpatrimonium in Vlaanderen onderbenut, lees: twee of meer onbeslapen slaapkamers per huishouden.[2] Het is bijzonder dat bewoners tijd en geld vrijmaken om bewust na te denken over het fysieke en mentale probleem van zwerfruimte in hun woning. We ontdekten in de samenwerking een mogelijke dienstverlening van de architect: het woonadvies. We hebben vandaag de mond vol van een woningopgave, maar de woonopgave is minstens even actueel. Er is naast de focus op aantallen, op extra woningen, een nood aan een gesprek over wonen. Wat begon als een opdracht over het nadenken over ruimtelijke toekomstscenario's voor de Uil, mondde uit in een gelaagd en veelzijdig gesprek over 'wonen', over 'wooncultuur'

Karel Aubroeck en zijn echtgenote voor hun woning in de Fonteinstraat in de beginjaren

bij uitbreiding. Het woonadvies kreeg vorm door een diepgaande dialoog over meerdere thema's: observeren, begrijpen, waarderen, overwegen, kiezen, helen en beheren. Ondanks de fysieke mogelijkheid om de aanwezige zwerfruimte te activeren, adviseerden we om hierin te berusten en de aanwezige 'schoonheid van het wonen' verder te vieren. Noem het een Doornroosje-strategie: het teveel aan ruimte kan in een volgende bestemming en dus door een toekomstige bewoner van De Uil opgelost worden. Als architecten zijn we enkel de auteurs van een proces, en dus van een advies. De beslissing ligt bij de opdrachtgever. Het is hartverwarmend dat Marc en Roger rust gevonden hebben in ons advies en beslisten om minstens de volgende periode van 7 jaar De Uil verder te bewonen, en samen het wonen te vieren.

Dit vlugschrift is een uitnodiging om een essentiële vraag opnieuw voorop te zetten in het huidige woondebat: 'Hoe willen we wonen?', en deze te koppelen aan de praktijk van het niet-bouwen. Wat kan het bestaand (woon)patrimonium betekenen in relatie tot de huidige woonopgave?

I.

Over wonen, denken en niet-bouwen

[3] Renaat Braem, *Het lelijkste land ter wereld*, 1968.

In 1951 schreef de Duitse filosoof Martin Heidegger het essay 'Bauen Wohnen Denken' naar aanleiding van de toenmalige woningnood na de Tweede Wereldoorlog. Maar zijn essay was geen antwoord op deze woningnood, maar eerder een verborgen kritiek op het gebrek aan aandacht voor de woonnood van die tijd. De woonblokken die gerealiseerd werden gaven misschien wel een kwantitatief antwoord, maar zeker geen kwalitatief antwoord op het woonvraagstuk. In zijn essay analyseerde hij het wonen als het 'zijn van de mens'. En via een etymologische omweg toonde hij dat het woord 'bouwen' in de diepere zin ook afstamt van het woord 'wonen'. Niet alleen als een fysieke daad, maar ook een manier van 'zijn' in de wereld. Kortom, sinds Heidegger onstond er een ruimere interesse in de fenomenologie van het 'wonen' binnen de architectuurcultuur. Het nadenken over de ervaring van het wonen en het betekenis geven aan de leefomgeving – de genius locus – werden op die manier alternatieven op het principe van de tabula rasa van het modernisme.

Aangezien elke generatie de plicht heeft om na te denken over haar wooncultuur, inspireerde dit essay ons om het wonen te herdenken. Ook vandaag spreken we van een 'woningnood' – welliswaar anders dan in de jaren '50 van de vorige eeuw. In die tijd moest er vooral op korte tijd grote hoeveelheden woningen gebouwd worden op het 'braakland' die de oorlogen in Europa hadden achtergelaten. Vandaag is er echter nauwelijks 'braakland' aanwezig. Zeker in Vlaanderen niet. Er werd een aanslag gepleegd op onze open ruimte waardoor er eerder een 'breukland' is ontstaan met verspreide en ongebreidelde bebouwing tot gevolg: het lelijkste land van Braem…[3]

[4] Vlaamse Regering, *Conceptnota Beleidsplan Ruimte Vlaanderen*, juli 2025. Zie ook: VRT NWS, "Vlaamse regering bouwt verder op 'betonstop' en 'bouwshift'", vrt.be.

[5] RE-ST, *Pleidooi voor het niet-bouwen*, RE-ST architecten, 2022. Volledige tekst beschikbaar via: https://www.re-st.be/nl/artikel/pleidooi-voor-het-niet-bouwen

Niettegenstaande spreken we ook vandaag over een tekort aan woningen. Vlaanderen zou een behoefte hebben van 450.000 bijkomende woningen tegen 2050.[4] In Nederland spreekt men zelfs van één miljoen woningen tegen 2030. En dat in een periode waarin we ook antwoorden moeten geven op de klimaatuitdagingen waarbij we weten dat de bouwsector, inclusief de productie van bouwmaterialen, verantwoordelijk is voor een groot deel van de CO_2-uitstoot en het energieverbruik.

Vanuit RE-ST zijn we al langer overtuigd dat we onze ruimtelijke behoeften in eerste instantie moeten projecteren op het bestaande (woon)patrimonium alvorens nieuwe toevoegingen te doen. We kunnen misschien wel een woonopgave voor 450.000 huishoudens nodig hebben, maar daarvoor moeten we nog geen 450.000 extra woonentiteiten nieuw bouwen.

Als het mantra van het 'bouwen' in Heideggers tijd logisch was in het kader van de Wederopbouw, is dit vandaag niet meer het geval. Vandaar zien we een koppeling tussen ons 'pleidooi voor het niet-bouwen'[5] en de fenomenologie van het 'wonen'. De fenomenologische benadering speelt zowel een rol in de creatie als in de ervaring van een gebouwde constructie - het oudgriekse woord phainoménon betekent zowel het 'zichtbare' als 'verschijning'. Dus enerzijds speelt de fenomenologie een rol in het 'laten verschijnen', en anderzijds ook in de verschijningsvorm van 'het bestaande'. 'Bouwen' gaat niet enkel om iets nieuws te laten 'verschijnen' maar ook het laten zien van datgene wat reeds verschenen is: 'het bestaande'. Deze vertoning of herwaardering van het bestaande noemen we het 'niet-bouwen'.

Heidegger agendeerde dat het wonen niet enkel over kwantiteit gaat maar vooral over kwaliteit. Ook wij kunnen vaststellen dat de focus vandaag teveel op het kwantatieve ligt. We spreken meer over een 'woningcrisis' dan een 'wooncrisis'. De uitdagingen die vandaag voornamelijk benoemd worden binnen de woonopgave zijn gezinsverdunning, vergrijzing, betaalbaarheid, duurzaamheid, klimaatrobuustheid, enz… Op zich valabele uitdagingen. Maar het merendeel van de gebouwde antwoorden leiden momenteel tot (te) kleine woonoppervlakten. Nog steeds op verkeerde plaatsen en/ of nog meer op elkaar gestapelde 'luchtverkavelingen'. Schaalbreuken noemen wij ze. De morfologie van onze historische Europese steden wordt permanent onder druk gezet onder het mom van 'betaalbaarheid', 'verdichting', 'duurzaamheid',… Vele nieuwe bouwsels blijven zelfs onbewoond waardoor ze noch een antwoord geven op de kwantitatieve woonopgave, noch op de kwalitatieve. Ze zijn enkel gebouwde financiële beleggingen in baksteen.

Is dit de wooncultuur die we willen?

De woonblokken uit Heideggers tijd worden vandaag in vraag gesteld en waar mogelijk gesloopt. Terwijl we vandaag weten dat slopen in de meeste gevallen de minst klimaatvriendelijke oplossing is. Ondertussen worden deze woonblokken vervangen of uitgebreid met gelijkaardige woonblokken, vaak nog hoger, nog minder betrokken met het stedelijke weefsel, en met nog kleinere woonoppervlakten. Wooneenheden waar we enkel nog opwarmmaaltijden kunnen klaarmaken. Waar we enkel nog vrienden en familie kunnen uitnodigen via het computerscherm.

Is dit de wooncultuur die we willen?

Dit vlugschrift wil een uitnodiging zijn om onze huidige en toekomstige wooncultuur te bevragen en na te gaan op welke wijze we het wonen willen en kunnen 'vieren' in ons bestaand (woon)patrimonium. De loft is bijvoorbeeld een kwalitatieve woontypologie die ontstaan is in de vorige eeuw toen men het ruimtelijk potentieel ontdekte van leegstaande opslagloodsen. We zijn ervan overtuigd dat we als ontwerpers ook nu nieuwe types kunnen ontginnen in bestaand (woon)patrimonium die antwoorden bieden aan de huidige kwalitatieve vragen van de woonopgave.

II.
Over de schoonheid van het wonen

[6] Marcus Vitruvius Pollio, Romeins architect en ingenieur uit de 1e eeuw v. Chr., auteur van *De Architectura* (ca. 30–20 v. Chr.), een van de oudste bewaarde geschriften over architectuur.

Onlangs vroeg Luc Deleu aan ons: 'Kunnen we het nog eens over schoonheid hebben?' Architectuur is volgens hem de laatste decennia misschien wel beter geworden, maar daarom nog niet 'schoner'? Als architect daagt hij ons allen uit om over het begrip 'schoonheid' na te denken.

Ook Vitruvius[6] benoemde 'schoonheid' (venustas) als één van de drie essentiële kwaliteiten van een gebouw, samen met 'duurzaamheid' (firmitas) en 'functionaliteit' (utilitas). Vitruvius' ideeën over schoonheid in architectuur zijn gebaseerd op de juiste verhoudingen en harmonie tussen de verschillende onderdelen van een gebouw. Hij benadrukte het belang van de juiste verhoudingen die zorgen voor een esthetisch aangenaam geheel.

Maar het begrip 'schoonheid' is geen vast gegeven. Het evolueert met de tijd, de cultuur, de technologie, en vooral met hoe we als mensen leven, denken en voelen. Wat we als 'mooi wonen' ervaren vroeger of vandaag is telkens anders. Dat vertelt veel over wie we zijn. Tot in de 19e eeuw werd de schoonheid van het wonen vooral vertaald in orde, hiërarchie en ornament. De schoonheid zat verscholen in de verhoudingen, de symmetrie, de lokale materialen en het ambacht. Tijdens het modernisme werd schoonheid verbonden aan functionaliteit, helderheid, properheid en de eerlijkheid van materiaal. Licht, lucht en ruimtelijkheid waren de nieuwe schoonheidsidealen die Le Corbusier en co ons geleerd hebben. Het postmodernisme reageerde echter kritisch op de kille bouwsels die het modernisme had voortgebracht. Schoonheid werd pluralistisch. Er mocht weer gevoel en verhaal zijn. Vandaag ervaren we schoonheid in duurzaamheid, natuurlijke materialen, verbondenheid met de natuur en tactiele elementen.

We ervaren schoonheid in ruimten die rust uitstralen, eenvoud met diepte, stilte met ziel. Schoonheid wordt meer dan vorm – het wordt ethiek. Zelfvoorzienend wonen wordt mooi. Herbruikbare en circulaire materialen worden esthetisch ingezet. Collectief wonen wordt aangemoedigd, ook al wonen er vandaag nog steeds veel mensen alleen.

Kortom, het begrip 'schoonheid' is gelaagd.

Wat verstaan we onder de schoonheid van het wonen? Het zit alleszins niet enkel in het huis op zich, maar in wat het huis voor ons betekent. Het is een diepere schoonheid, die raakt aan rust, geborgenheid, vrijheid en expressie. Het is de 't' die toegevoegd wordt aan het woord 'huis' tot 'thuis'.

Schoonheid zit meestal in hetgeen er al is. We moeten het enkel willen en kunnen zien. Vandaar dat competenties als observeren, begrijpen én waarderen cruciaal zijn voor de praktijk van het 'niet-bouwen'. Als ontwerpers hebben we het vermogen om het potentieel van de schoonheid in het bestaande te detecteren en bloot te leggen. Inzicht in typologie en morfologie is hiervoor cruciaal.

Maar het nastreven van schoonheid is niet enkel een taak van de architect. Het is ook een rol van de bewoners. Als er iets is wat we geleerd hebben uit de studie voor woning De Uil, dan wel dat we de 'schoonheid van het wonen' gezien en gevoeld hebben bij de bewoners Marc en Roger. De oorspronkelijke, door kunstenaar Karel Aubroeck ontworpen woning, werd in die tijd al met de nodige aandacht voor schoonheid ontworpen. De symmetrische opbouw in art-decostijl waren kenmerkend voor het schoonheidsideaal van die tijd. Maar ook de

Beeld van de gevel van De Uil ©RE-ST

latere toevoegingen van het atelier en de gallerij werden zorgvuldig gedaan. En toen Marc en Roger de woning in 2005 verwierven, hebben ook zij enkele ingrepen gedaan die de schoonheid van de woning én het wonen ten goede kwamen. De nieuwe keuken nodigt nog meer uit om te koken, de eetkamer ademt gastvrijheid uit, het salon brengt rust, de tuin omhult het huis als een getemd paradijs,… Ook de toevoegingen door meubels en kunstwerken geven betekenis. Elk met hun eigen verhaal. Steeds in verbinding met de bewoners, haar gasten en haar buren. Op het dak plaatsten ze een vlaggenmast met een vlag die uitdrukking geeft aan identiteit, trots of waarden. Toen wij er kwamen hing er een witte vlag uit met het opschrift 'Schoonheid is een mensenrecht'.

Voor ons is het een les in de schoonheid van het wonen, maar het is nog meer een bevestiging van onze overtuigen dat schoonheid kan gevonden worden in het bestaande én dat schoonheid ook een werkwoord is. Van voortdurend wegnemen en toevoegen, verplaatsen en terugplaatsen, van in- en uitademenen. Vandaar dat ons advies aan hen ook was: 'Doe zo voort. Bewoon de woning. Vier elke dag de schoonheid van de ruimten zoals jullie nu doen.' Er was volgens ons geen reden om deze schoonheid te verlaten.

Dit lijkt evident, maar in onze ontwerppraktijk hebben we ook regelmatig projecten waarbij opdrachtgevers de schoonheid van hun eigen eigendom niet meer herkennen. Van schoolgebouwen die men wil afbreken tot kerken en kloosters die onderbenut blijven. We zien vaak enkel de praktische zorgen en beseffen niet meer welke schoonheid we in handen hebben. Het mentale verval van de schoonheid was soms al ingezet. We hanteren nog

regelmatig de uitspraak van architect Thomas Rau: 'Wat je niet hebt, heb je niet. Wat je hebt moet je koesteren'. Schoonheid - en de schoonheid van het wonen - zit voor ons dan ook in het activeren van de on- en onderbenutte ruimte. En dat ook binnen ons huidig woonpatrimonium.

III.
Over de behoeften van het wonen

[7] De Wet De Taeye, ingevoerd op 29 mei 1948 door minister Alfred De Taeye, voorzag in premies en voordelige leningen voor de bouw van 50.000 goedkope eengezinswoningen, voornamelijk op het platteland. De wet stimuleerde individuele woningbouw en had een blijvende impact op de ruimtelijke versnippering in België.

Het is een vaststelling dat het huidige debat over het wonen gedomineerd wordt door cijfers. We zijn bezorgd dat we te weinig ruimte hebben om te wonen en dus focussen we op productie van extra nieuwe woningen. Als architecten worden we mee verleid tot deze retoriek en blijven we mee 'huisjes morsen', om den brode zoals Geert Bekaert stelde in zijn essay 'Waarom nog architecten?', dat hij schreef in 1968. Vlaanderen kende de afgelopen decennia een unieke woongeschiedenis. Na de tweede wereldoorlog werd de 'democratisering van het wonen' aangejaagd als een bewuste politieke keuze. Met de Wet De Taeye,[7] en later het gewestplan, kreeg elk individu een sterke stimulans om zijn individuele woondroom te realiseren buiten de stad. De woonopgave werd benoemd als een 'bouwopgave'. Iedereen kreeg de vrijheid (of keurslijf) om zijn eigen woondroom 'te bouwen'. Het was een vorm van volksverheffing waarbij hard werken voor het aflossen van een hypotheek werd beloond met eigendom. Een versnipperde eigendomssituatie in het vernevelde Vlaanderen maakt ruimtelijk beleid vandaag bijzonder complex. Dit woonmodel, de gebouwde woonzekerheid, staat vandaag om meerdere redenen onder druk, onder meer door de betaalbaarheid ervan en door het bewustzijn dat we ons groeiend ruimtebeslag een halt moeten toeroepen.

Vlaanderen telt vandaag 3,4 miljoen woningen waarvan 66% of 2,44 miljoen woningen onderbenut is, lees: 2 of meer onbeslapen slaapkamers. Er wordt gesteld dat er in Vlaanderen een aanzienlijke toename van het aantal woningen nodig is, zoals eerder vermeld met een schatting van 450.000 extra woningen tegen 2050.[2] Deze toename wordt voornamelijk gedreven door de groei van het aantal huishoudens, waaronder een toenemend aantal

Beeld voormalige gallerij, nu te ontginnen zwerfruimte ©RE-ST

alleenstaanden, en de vergrijzing. Een (te) snelle berekening leert dat er 4,88 miljoen lege slaapkamers zijn in Vlaanderen. Dat is vijf keer meer dan wat we de komende 25 jaar nodig hebben. De bouwmodus van de afgelopen decennia heeft geleid tot een teveel aan gebouwde ruimte. Ter herhaling: met RE-ST stellen we al langer dat we onze ruimtelijke behoeften, dus ook de ruimte voor wonen, eerst moeten oplossen binnen het bestaande patrimonium alvorens nieuwe woningen te bouwen. Dit is een primaire maatschappelijke opgave, al zeker voor de architect als maatschappelijke dienstverlener. Als abstract uitgangspunt zouden we dus kunnen stellen dat we de woningnood beantwoorden als we 20% van de overmaat in de huidige woningvoorraad activeren.

We menen dat we 'geen woningnood' hebben, maar een 'woonnood'. We hebben geen nood aan een focus op aantallen maar aan een dialoog over hoe we willen wonen, en hoe deze woonbehoefte geïntegreerd kan worden binnen het bestaande patrimonium. Het ontbreekt vandaag echter aan een gedetailleerd inzicht in de overmaat binnen het bestaande (woon)patrimonium. De woonopgave is volgens ons duidelijk geëvolueerd tot een niet-bouwopgave. Het verhaal van de Uil is een goed voorbeeld van hoe bestaande woningen uiteraard 'bruikbaar' zijn voor meerdere bewoners. De beoogde verdichting en kernversteking moeten we starten bij het herdenken, en eventueel herbestemmen, van bestaande gebouwen. Er zijn ondertussen voldoende voorbeelden van hoe dit mogelijk is. Een school of een kantoor kan een wervende woonomgeving worden. Een grote woning kan na renovatie plaats geven aan meerdere huishoudens. Fred Feddes beschrijft, namens stichting Mevrouw

Meijer, in zijn stadsessay 'Beter dan sloop' helder dat we onze CO_2-uitstoot niet drastisch zullen verlagen door te slopen en te herbouwen, en ook niet door circulair of biobased te bouwen. Behoud en benut van bestaande gebouwen is zijn boodschap. Bestaande gebouwen kunnen volgens hem aangepast worden aan nieuwe gebruiks- en duurzaamheidseisen, met een CO_2-uitstoot die veel lager is dan bij sloop en nieuwbouw. We moeten de mensen naar de stenen brengen en niet omgekeerd. Mensen kunnen bewegen, gebouwen niet.

Marc en Roger zijn meester in het 'bewonen' maar ook in beheren en onderhouden van de Uil. De uitgevoerde renovatie is door hen ruim gedocumenteerd en het nodige periodieke onderhoud wordt nauwkeuring gemonitord en uitgevoerd. Door permanent te investeren waar nodig, is de woning na 100 jaar nog steeds in topconditie. Daar lag ook de basis van ons woonadvies aan hen. Ze kunnen de volgende jaren prima blijven wonen in de Uil en het volgende hoofdstuk laten schrijven door een toekomstige gebruiker. In het verkennen van toekomstscenario's valt op dat de woning veel ruimte te bieden heeft voor ontmoeting tussen bewoners. Bestaande gebouwen zijn geschikt om collectieve woonvormen te huisvesten. In de gebouwde overmaat kan ruimte gemaakt worden voor menselijk contact. bOb Van Reeth stelde dat we gebouwen moeten zien als intelligente ruïnes die vatbaar zijn voor veranderende (woon)behoeften doorheen de tijd. Niet-bouwen is het waarderen, het naar waarde schatten van bestaande gebouwen en deze koppelen aan nieuwe behoeften. 'New ideas need old buildings' dixit de Amerikaanse stadsactiviste Jane Jacobs.

IV.
Over de degelijkheid van het wonen

Ons boek 'Zwerfruimte' heft aan met de slogan dat het meest duurzame gebouw dat gebouw is dat je niet moet bouwen. Hiermee verwoordden we de weerstand tegen het bouwen en het vermijden van onnodige nieuwe kubieke meters gebouw. De afgelopen 15 jaar hebben we met RE-ST in verschillende projecten meerdere opdrachtgevers kunnen overtuigen om hun ruimtelijke behoeften op te lossen binnen een bestaand gebouw. Deze uitgespaarde gebouwde ruimte is goed voor een toren van 30 bij 30 meter en 110 meter hoog. Het is de droom van elke architect om een toren te bouwen, liefst zo hoog mogelijk. We hebben er eentje ge-niet-bouwd. Het is het bewijs dat bestaande gebouwen vaak een gebouwstructuur hebben die meerdere generaties kunnen meegaan, en meerdere functies kunnen overleven.

Er zijn vandaag weinig redenen te bedenken om een bestaand gebouw te slopen, tenzij het plaats maakt voor open ruimte. De afscheidnemend Brusselse Bouwmeester Kristiaan Borret introduceerde recent deze weerstand tegen sloop in het vergunningenbeleid van onze hoofdstad. Nog te vaak worden bestaande gebouwen afgeschreven alsof ze niet zouden kunnen voldoen aan hedendaagse functionele of energetische eisen. We dreigen ons te verliezen in een efficiëntie-denken die niet opweegt tegen de intrinsieke waarde van gebouwen. Het is een architecturale opdracht en kans om bestaande gebouwen te herdenken en door te bestemmen.

Net als de schoonheid van een gebouw heeft ook de degelijkheid ervan doorheen de tijd een gelaagdheid gekregen. Wat we vroeger degelijk vonden is dat vandaag mogelijk niet meer. We stellen vaak (on)terecht bijkomende

Beeld in de woonkamer van De Uil ©RE-ST

eisen aan gebouwen die we nooit aan deze gebouwen gesteld hebben. Daardoor dreigen we soms onterecht gebouwen af te schrijven. Alsof een niet-geïsoleerd gebouw niet meer zou kunnen ingezet worden voor een actueel gebruik. We dreigen ons blind te staren op de terugverdientijd van bepaalde technische of energetische ingrepen, en gaan voorbij aan het goed begrijpen van de generositeit dat een gebouw kan hebben. In een huidig project schrapten we recent de achterzetbeglazing bij bestaande glas-in-lood ramen omdat de besparing op het energieverbruik blijkbaar pas na 100 jaar zou terugverdiend zijn. Vaak is de impact van de productie van materialen dan nog niet in rekening gebracht. Een nieuw gebouw is dus niet per definitie duurzamer of degelijker dan een bestaand. Marc en Roger hebben dit in hun bewoning van de Uil maar al te goed begrepen. De afgelopen 20 jaar hebben ze geen ingrepen gedaan die wegen op de degelijkheid en waarde van de woning. Integendeel. Ze hebben enkel waarde toegevoegd. Het bewonen en werken aan gebouwen gaat in het beste geval hand in hand met het verbeteren van de gebouwkwaliteiten. Ook Aubroeck had dit goed begrepen. De galerij en atelier, gebouwd voor de productie van zijn belangrijkste kunstwerken, hebben een tijdloze kwaliteit en zijn de komende decennia vatbaar voor diverse functies. Als collectie van kamers, met elk op zich bijzondere kwaliteiten, is de Uil vatbaar om nog meerdere malen van functie of gebruik te veranderen.

Uitleiding

Tijdens onze vele gesprekken met Marc en Roger vroegen we hen om hun woning te beschrijven in één woord. Roger benoemde het met het woord 'smoel'. Marc had er drie voor nodig: 'Het is volbracht', vrij vertaald naar de aria 'Es Ist Vollbracht' uit de Johannespassie van J.S. Bach. Het was een gevoel van hem dat de woning na hun verbouwingen in 2005 'af' was. Er blijven wonen was voor hem geen noodzaak. Vele gesprekken later kwam hij er echter op terug. Samen met Roger kwam hij tot de vaststelling dat de 'schoonheid van het wonen' in De Uil hen al veel vreugde heeft gegeven en ook in de toekomst kan geven. De initieel door hen aangevoelde zwerfruimteschaamte heeft plaats gemaakt voor een hernieuwde ontdekking van het wonen in De Uil. Kleine ingrepen werden gedaan. Zo werd een zorgstudie ingericht, is de tuin plaatselijk heringericht en zijn er meubels verschoven. Daarnaast denken ze samen verder na over de mogelijke doorbestemmingen van de woning voor de toekomstige bewoners. Een plek waar wonen, artistieke creatie en ontmoeten centraal dienen te staan.

Het verhaal van woning De Uil leest voor ons als een verhaal dat gaat over 'wonen' en 'bewonen'. Over ruimte uitbreiden om dan vast te stellen dat een volgende generatie die uitbreiding niet meer nodig heeft. Over overmaat van ruimte die alsnog zinvol kan ingevuld worden. Over oude gebouwen die bewijzen dat ze meestal toekomstbestendiger zijn dan nieuwe. Over degelijkheid die niet altijd moet aangepast worden aan huidige arbitraire comforteisen. Over schoonheid die er was, is en zal zijn…

Over wonen, denken, niet-bouwen…

Colofon

Tekst
Tim Vekemans en Dimitri Minten (RE-ST)

Met dank aan
Marc Massa en Roger Liekens

Productie | Eindredactie | Vormgeving
RE-ST

Beelden
pagina 2, 26, 34, 42: ©RE-ST
pagina 8: *Een leven tussen kunst en natuur: Memoires van Karel Aubroeck,* 1991.

ISBN 97890824429
uitgave augustus 2025

Digitale versie | Meer informatie
www.re-st.be/files/downloads/vlugschrift-denken-wonen-niet-bouwen.pdf

Overname van teksten of beeldmateriaal wordt gewaardeerd, mits toestemming van het onderzoeksteam en bronvermelding.